

محمد علی کوشا

نقد و معرفی کتاب

مجله علمی و پژوهشی حکمت

ورزش افکار و آزمایش انظار

زبانزد خاص و عام است.

او علاوه بر رشته تخصصی خویش، به دیگر فنون علوم نیز پرداخته، و پرسندگان را بی جواب نگذاشته، و به فراخور دانش و بینش هر کسی، جوابی مناسب به آنها داده و حتی معماهای ادبی، فقهی و ریاضی که گاه و بی‌گاه توسط افرادی خوش ذوق و با استعداد در محضر او مطرح می‌شده، بی‌جواب نگذاشته و همه آنها را یک جا جمع کرده و جواب کافی و شافی داده و نامش را ورزش افکار و آزمایش انظار نهاده است. او بر سبیل تفریح و تنوع خواهی، با دقت و حوصله تمام به جواب همه معماهای مشکل و آسان دست یازیده و گاه با طنز و کنایه، پرسندگان از این گونه مسائل را به امور مهم‌تر از جمله انجام واجبات و کارهای ضروری‌تر فراخوانده است.

این کتاب که همه آن به خط مرحوم مؤلف تحریر گشته، در ۲۲۵ صفحه به قطع ۱۰x۱۷ سانتیمتر در یک دفتر ساده بی‌خط کاغذ معمولی پایان یافته است، و مطالب کتاب از صفحه نهم دفتر بدون هیچ مقدمه‌ای آغاز گردیده است. ظاهراً هشت صفحه نخستین را برای نوشتن مقدمه، خالی بر جای گذاشته، ولی توفیق نگارش آن را نیافته است، و تنها در پیش صفحه آغازین آن، یک رباعی که از اشعار عرفانی اوست، نگارش یافته. تصحیح و تحقیق این اثر پراج یا به تعبیر دیگر، احیاء این کتاب، به دست توانای ادیب ارجمند و کتاب‌شناس پر تلاش، جناب مستطاب استاد سید محمد گنجی گروسی انجام یافته که خود در موضوعات این کتاب صاحب نظر است. وی علاوه بر تحریر مجدد تمام متن و تصحیح دقیق آن، مطالب سودمندی در پانوشتها به عنوان توضیح یا استدراک افزوده‌اند که اهمیت کتاب را دو چندان نموده است. و علاوه بر ۲۴۳ معمای

در میان آثار مکتوب خطی برجای مانده از علامه شیخ عبدالحسین فاضل گروسی، کتاب ورزش افکار و آزمایش انظار در موضوع معماهای ادبی، فقهی و ریاضی از اهمیت خاصی برخوردار است. مرحوم فاضل گروسی در طول عمر ۶۵ ساله‌اش (۱۲۵۹ - ۱۳۲۴ ه. ش) از کودکی تا روزی که چشم از جهان فرو بست، به تحصیل در رشته‌های علوم اسلامی و تدریس و تبلیغ آنها پرداخت و در مراکز تحصیلی خود یعنی زادگاهش بیجار و گروس به مدت هفت سال، و سپس قزوین به مدت یازده سال و آنگاه در نجف اشرف، حدود سی سال، تلاش علمی نمود و بعد از رسیدن به درجه اجتهاد در فقه و اصول در محضر بزرگانی چون آیات عظام: ملا کاظم خراسانی، سید محمد کاظم طباطبائی، شریعت اصفهانی و شیخ عبدالله مامقانی، و نیز کسب دانشهای دیگر از قبیل: فلسفه و کلام، علم رجال و حدیث، تاریخ و تفسیر، طب و ریاضیات قدیم، و سرانجام علوم غریبه به نحو احسن و اکمل، راهی دیار مآلوف خود.

ولایت گروس - گردید تا در آنجا به ارشاد خلق پردازد و اندوخته‌های علمی خویش را در قالب تدریس و تبلیغ به دیگران منتقل سازد. او آموزه‌های فکری خود را با بینش عرفانی و سیر و سلوک عملی به دیگران عرضه داشت؛ و در آثار مکتوب خویش نیز رگه‌هایی از این شیوه و روش که گویای منش اوست، برجای نهاد. کتابهای: تجرید استدلالی، رساله نغنی در قرآن، هر کسی کار خودش بارخودش، ورزش افکار و آزمایش انظار او که به زیور طبع آراسته شده‌اند، و دیگر آثار خطی او که هنوز به چاپ نرسیده، گویای چنین حقیقتی است. آثار معنویت و روح تقوای فاضل گروسی هنوز در میان معمرین از همشهریان

سید محمد گنجی گروسی
مؤلف
تصحیح و تحقیق
جناب مستطاب
استاد سید محمد
گنجی گروسی
۱۳۸۳

ادبی، فقهی و ریاضی مرحوم مؤلف، هفت معمای دیگر به عنوان ملحقات در پایان کتاب بدان افزوده است تا مجموع آنها به ۲۵۰ معما و چیستان کامل برسد.

این جانب بعد از حروفچینی کتاب، در مرحله غلط گیری، مجدداً به تطبیق نسخه استنساخی استاد گنجی با متن نسخه خطی مرحوم قاضی

گروسی برآمد و اصطلاحات لازم را در آن به انجام رساندم. و اکنون این کتاب نفیس در ۲۲۲ صفحه قطع رقی، کاغذ اعلای خارجی در تیراژ ۲۰۰۰ جلد در پائیز سال ۱۳۸۰ به وسیله انتشارات نهایندی در قم چاپ و منتشر گردیده است.

معماهای این کتاب با توجه به این که پرسندگان افراد مختلفی از نظر دانش و ذوق ادبی بوده‌اند، در مراتب گوناگونی قرار دارد که در این جا به نقل چند نمونه از آنها می پردازیم:

۱. نمونه اول:

آخر ماه و روز سه شنبه

گوشه باغ خوش بود با یار
جواب: آخر ماه «راء» کلمه قمر است، و روز سه شنبه جیم است، زیرا که در

حساب ابجد جیم سه عدد دارد و گوشه باغ عبارت است از «ب» که چون جمع گردند، «رجب» شود.

۲. نمونه دوم:

ای مسلمانان ز مسجد می شود ایمان درست

من ز ایمان برگزیدم سوی مسجد می روم^۲

جواب: «بر» کلمه ربط نیست، بلکه «ایمان بر» یک کلمه است، یعنی «ایمان برنده» که مراد از آن شیطان است؛ یعنی من از ایمان برنده که شیطان است گذشتم، سوی مسجد می روم و روی به خدای یگانه می آورم.

۳. نمونه سوم:

معنای شعر زیر از فردوسی چیست؟

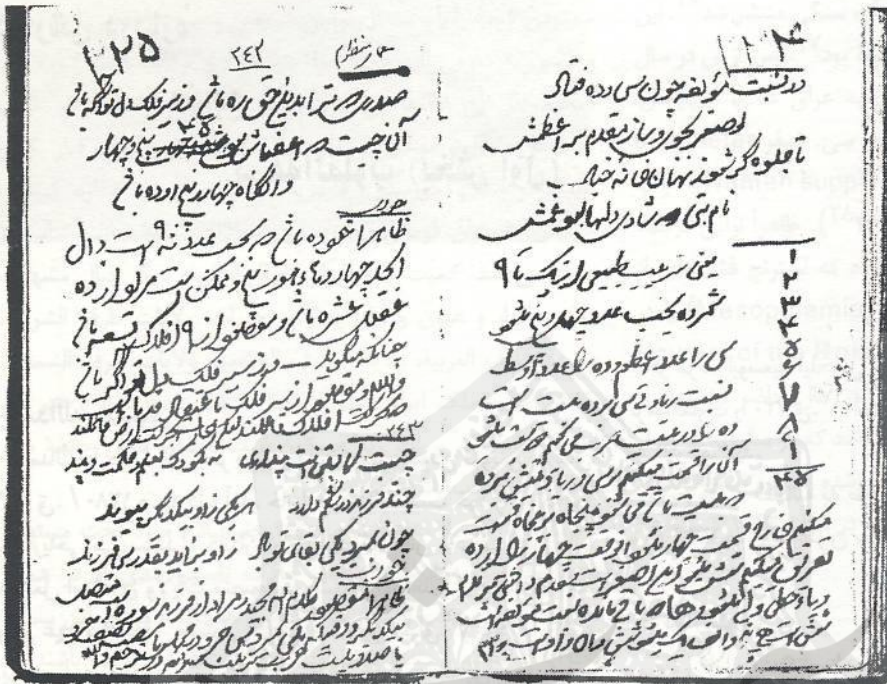
گه شاه محمود والاتبار نه اندر نه آمد، سه اندر چهار^۳

جواب: ضرب نه در نه می شود هشتاد و یک و با لفظ «لثیم» مطابق است: ل ۳۰ ی ۱۰ م ۴۰ و ضرب سه در چهار می شود دوازده و با کلمه «بود» در عدد مطابق است: ب ۲ و ۶ د ۴ و حاصلش این است که شاه محمود مقبوض و خودش شخصی «لثیم بود». و البته مقبوضی دست کنایه از بخل، و دست گشادگی، کنایه از جود و بخشش است، چنان که در عرف گویند: فالانی دست بسته و دیگری دست باز است. و ممکن هم هست که این با قاعده عقود انامل درست شود.

۴. نمونه چهارم:

لبلی دیدم بحقه هم نشین ازدری

گرگ و بره هر دو را همراه چوپان دیدم!۴

جواب:

ازدر آن نفس است، لبلی طاعت، و حقه وجود

گرگ، شیطان، بره ایمان، عقل چوپان دیده‌ای

۵. نمونه پنجم:

ز گردن پیر سر بنه پای فیل بخور زین معما ولیکن قلیل^۵

جواب: گردن به عربی «عنق» است. چون «عین» را برداری و پای فیل را که «لام» باشد به آن ملحق کنی، «نقل» می شود امید است که این اثر پرتنوع، مورد توجه ارباب ذوق و هنر و ادبیات نکته سنج و معما خواهان کنجکاو قرار گیرد.

پی نوشتها:

۱. ورزش افکار و آزمایش انظار، ص ۲۹، معمای شماره ۵
۲. همان، ص ۶۱، معمای شماره ۶۲
۳. همان، ص ۱۴۲، معمای شماره ۱۷۵
۴. همان، ص ۱۵۵، معمای شماره ۱۸۰
۵. همان، ص ۱۶۱، معمای شماره ۱۹۱